https://doi.org/10.32849/2409-9201.2026.26.43

УДК 347.77.012.6 UDC

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ МЕЖ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ВИНАХІДНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПАТЕНТНОЇ ТА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Валерій ПОЛЮХОВИЧ

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу

Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України (Київ)

FEATURES OF DETERMINING THE LIMITS OF THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN INVENTIVE ACTIVITIES WHEN CARRYING OUT PATENT AND FORENSIC EXAMINATION

Valeriy POLYUKHOVYCH

Doctor of Law Sciences, Senior Research Fellow, Head of the Department

Academician F.H. Burchak Scientific Research Institute of Private Law and Entrepreneurship of the NALS of Ukraine (Kyiv)

https://orcid.org/0000-0002-6406-7613

У статті досліджуються правові проблеми, пов'язані з винаходами, створеними за допомогою або із застосуванням ШІ, з акцентом на питаннях визначення винахідника, правосуб'єктності та розподілу прав. Особливу увагу приділено розмежуванню між автономно згенерованими ШІ винаходами та винаходами, створеними за участю людини. Проаналізовано підходи провідних юрисдикцій, які демонструють відсутність визнання ШІ як суб'єкта права або винахідника за чинним патентним законодавством, за винятком окремих прецедентів. Водночас у США, Великій Британії, країнах ЄС, Німеччині та Південній Кореї послідовно закріплено вимогу щодо визнання винахідником виключно фізичної особи.

Окремо розглянуто категорію «суттєвого внеску» людини як ключового критерію визначення винахідництва у випадку AI-допоміжних винаходів, з урахуванням положень Керівництва USPTO 2024 року. Встановлено відсутність чітких універсальних підходів до оцінки такого внеску, що ускладнює як патентну, так і судову експертизу.

У роботі також досліджено питання відповідності AI-згенерованих винаходів

This paper examines the legal challenges associated with AI-assisted and AI-generated inventions, focusing on issues of inventorship, legal personality, and the allocation of rights. Special attention is paid to the distinction between inventions created autonomously by AI and those developed with human assistance. The study analyzes current approaches in leading jurisdictions, demonstrating that AI is not recognized as a legal subject or inventor under existing patent laws, with the notable exception of the DABUS case in South Africa. At the same time, jurisdictions such as the United States, the United Kingdom, the European Union, Germany, and South Korea consistently require that inventors be natural persons.

The article further explores the concept of «significant human contribution» as a key criterion for determining inventorship in AI-assisted inventions, with particular reference to the 2024 USPTO «Inventorship Guidance for AI-Assisted Inventions». It highlights the lack of clear and universally applicable standards for assessing the extent of human involvement, which creates challenges for patent examination and judicial review.

In addition, the paper addresses the

традиційним критеріям патентоспроможності: новизні, винахідницькому рівню та промисловій придатності. Проаналізовано сучасні наукові підходи, зокрема пропозиції китайських дослідників щодо реформування системи розподілу прав, вимог до розкриття інформації та строків патентного захисту об'єктів, створених із використанням ШІ.

Обґрунтовано практичні обмеження застосування ШІ у підготовці патентної документації, зокрема виявлені структурні та технічні недоліки у порівнянні з документами, створеними людиною. У зв'язку з цим доведено, що ШІ слід розглядати як допоміжний інструмент, а не автономного суб'єкта творчості.

Автор доводить, що штучний інтелект не може визнаватися суб'єктом права у зв'язку з відсутністю правосуб'єктності, а відтак лише фізичні або юридичні особи можуть виступати заявниками та власниками патентних прав. Зроблено висновок, що, незважаючи на значний потенціал ШІ у підвищенні ефективності патентної та судової експертизи, остаточні рішення повинні прийматися людиною, яка несе юридичну відповідальність за їх зміст.

У роботі обґрунтовано необхідність удосконалення національного патентного законодавства шляхом запровадження чітких критеріїв оцінки внеску людини у створення винаходів за допомогою ШІ, стандартизації експертної діяльності та забезпечення прозорості використання технологій штучного інтелекту. Реалізація цих заходів є необхідною умовою забезпечення балансу між розвитком інновацій та правовою визначеністю в умовах цифрової економіки.

Ключові слова: правове регулювання штучного інтелекту; патентне право; інтелектуальна власність; правосуб'єктність; AI-згенеровані винаходи; патентоспроможність; патентна експертиза; судова експертиза; цифрова економіка, ринкові відносини.

patentability of AI-generated inventions in light of traditional criteria such as novelty, inventive step, and industrial applicability. It also reviews recent academic proposals, including Chinese research suggesting reforms in patent ownership allocation, disclosure requirements, and the duration of patent protection for AI-generated content.

The study emphasizes practical limitations of AI in patent drafting and examination, noting that AI-generated patent documents often contain structural and technical inconsistencies compared to those prepared by humans. Therefore, AI should be considered a supportive tool rather than an autonomous creator.

The author argues that AI cannot be recognized as a subject of law due to the absence of legal capacity and responsibility. Consequently, only natural or legal persons can be applicants and holders of patent rights. The paper concludes that while AI can significantly enhance patent and forensic examination processes through data analysis and information processing, final decisions must remain the responsibility of human experts.

The research substantiates the need for improving national patent legislation, particularly by introducing clear criteria for assessing human contribution in AI-assisted inventions, standardizing expert evaluation procedures, and ensuring transparency in the use of AI technologies. These measures are essential for maintaining a balance between technological innovation and legal certainty in the evolving digital economy.

Keywords: artificial intelligence regulation; patent law; intellectual property; legal personality; AI-generated inventions; patentability; patent examination; forensic examination; digital economy, market relations.

Вступ. Стрімкий розвиток цифрових технологій, удосконалення пошукових систем, створення хмарних баз даних та розширення доступу до цифрових носіїв інформації в мережі

Інтернет стали причиною все більшого розвитку креативних технологій, однією з найбільш успішною з яких станом на сьогодні є штучний інтелект (далі – ШІ).

Сучасний науково-технологічний розвиток призвів до того, що ШІ став здатний генерувати та створювати різні твори – науки, техніки, літератури та мистецтва. Ці обставини висувають на передній план проблеми визнання авторства при створенні творів ШІ, можливості розпорядження авторами своїми правами і використання ними механізмів правової охорони об'єктів інтелектуальної власності (далі – ІВ) [1]. При цьому проблематика полягає у тому, що об'єкти інтелектуальної, наукової, творчої діяльності можуть створюватися в такий спосіб: виключно ШІ; за допомогою ШІ; ШІ виступає як «помічник» у пошуку інформації та коректурі. Залежно від цього формується зіставлення внесків людини та ШІ у відповідний результат. А тому, використання ШІ в різних галузях знань, економіки та виробництва породжує ряд питань щодо меж його застосування, правового регулювання та визнання результатів його функціонування, можливостей персоналізації таких результатів, їх правового статусу та правових наслідків, розподілення сфер компетенції людини та ШІ.

Ці питання мають суттєве значення в контексті здійснення патентної експертизи та наступної судової експертизи при здійснені судового захисту патентних прав.

Мета статті полягає у визначенні меж використання штучного інтелекту у винахідницькій діяльності при здійсненні патентної та судової експертизи, а також обґрунтуванні необхідності удосконалення патентного законодавства та експертної практики з урахуванням сучасних викликів, пов'язаних із розвитком технологій штучного інтелекту.

Виклад основного матеріалу. Одним із нагальних питань є виокремлення правосуб'єктності ШІ чи її повне спростування. Сучасне патентне законодавство провідних країн не визнає системи ШІ суб'єктом, бо, за законом, винахідник – це завжди людина. Лише Південна Африка стала першою країною у світі, яка визнала, що DABUS може бути винахідником, та видала йому патент. Інші, такі як Сполучені Штати, Сполучене Королівство, Європа, Німеччина та Південна Корея послідовно відхилили заявки DABUS (Device for the Autonomous Bootstrapping of Unified Sentience) на тій підставі, що винахідник має бути фізичною особою, визначивши, що ШІ не кваліфікується як винахідник.

Проте окремими дослідниками пропонується розгляд такої категорії як «AI-згенеровані винаходи» («AI-generated inventions») як винаходи, які були автономно створені системами ШІ з мінімальним або без значного безпосереднього творчого внеску людини. Або використовується альтернатива – «AI-допоміжні (assisted) винаходи», коли людина активно взаємодіє із системою ШІ, використовуючи її як інструмент, але ключова винахідницька ідея належить людині. Щодо цього А. Штефан влучно зазначає, що ШІ не здатний утворити який-небудь об'єкт самостійно, без доступу до певних даних, з-поміж яких він може зробити вибір. Тому кожен об'єкт, згенерований навіть найсучаснішими системами ШІ, завжди є результатом опрацювання певної кількості інших аналогічних об'єктів [2, с. 81]. Дослідниця вважає, що для об'єктів, автономно згенерованих ШІ, можна впровадити спеціальний знак, який складався б, наприклад, з латинської літери «А», обведеної колом, і позначував би, що об'єкт є «штучним». На відміну від авторського права і суміжних прав, де використання відповідного знаку здійснюється на розсуд відповідного суб'єкта, для права sui generis [2, с. 83].

Погоджуючись з таким підходом, в експертній сфері залишається відкритим питання і щодо творчого/інтелектуального внеску людини у створенні такого винаходу: наскільки «творчий внесок» людини необхідний, щоб винахід був патентоспроможним, і як експерти (патентні фахівці) мають оцінювати цей внесок.

У багатьох юрисдикціях закон вимагає, щоб винахідник був природною особою (людиною), а не машиною. Це означає, що навіть якщо ШІ створив нову ідею більш-менш самостійно, в заявці на патент доведеться вказати людину як винахідника – щонайменше ту, хто контролював або ініціював роботу. Це піднімає складне питання, як визначити ступінь «традиційного» творчого внеску людини: чи достатньо того, що людина задала задачу, або потрібно, щоб вона мала вагомий вплив на кінцевий результат [3].

З огляду на необхідність відповідності винаходу критеріям патентоспроможності, а сам винахід повинен задовольняти критерії, такі як новизна, винахідницький рівень, промислова застосовність.

Якщо винахід створений ШІ на основі вихідних даних, може бути питання: чи справді він «новий», чи просто комбінує вже існуючі патенти? Знову ж якщо здійснювати оцінку відповідності критеріям патентоспроможності конкретного винаходу за допомогою штучного інтелекту, то чи можливо приймати його висновок як остаточне рішення видачі патенту і визнання факту винаходу, здійсненого штучним інтелектом. Чи експерти все ж повинні оцінювати результати «діяльності» штучного інтелекту, розглядати роль людини в результаті творіння людини та виокремлювати роль штучного інтелекту.

Щодо цього в США 13 лютого 2024 р. Патентне та торговельне відомство США, яке є структурним підрозділом Міністерства торгівлі США (U.S. Department of Commerce) прийняло «Керівництво щодо визначення винахідника у випадку винаходів, створених за участю штучного інтелекту» («Inventorship Guidance for AI-Assisted Inventions») [4]. У розділі ІІІ цього документу визначено, що хоча системи штучного інтелекту та інші нефізичні суб'єкти не можуть бути зазначені як винахідники у патентних заявках або патентах, використання системи ШІ фізичною особою не виключає можливості, що така фізична особа буде кваліфікована як винахідник (або співавтор-винахідник), якщо вона внесла значний (суттєвий) творчий внесок у заявлений винахід. Патентні заявки та патенти на винаходи, створені з використанням ШІ, мають зазначати фізичну особу (осіб), яка внесла значний вклад у створення винаходу, як винахідника або співавтора-винахідника. Крім того, заявка або патент не повинні включати будь-яку особу, яка не є фізичною, як винахідника або співавтора-винахідника, навіть якщо система ШІ відіграла важливу роль у створенні заявленого винаходу. Такий підхід ґрунтується на законодавстві, судовій практиці та численних політичних міркуваннях. У розділі IV п. А Керівництва визначено, що при оцінці внеску фізичних осіб у процес створення винаходу важливо пам'ятати, що вони можуть подати спільну патентну заявку, хоча: вони фізично не працювали разом або одночасно; кожен із них не зробив однаковий тип або обсяг внеску; кожен із них не зробив вклад у предмет кожного пункту вимог патенту, винаходу. При ухваленні цього рішення враховуються кілька факторів, і кожен винахідник має: здійснити значний внесок у концепцію або реалізацію винаходу; зробити внесок, який не є незначним за якістю, оцінюючи його відносно всього винаходу; зробити більше, ніж просто пояснити загальновідомі поняття або поточний стан техніки. Невиконання будь-якого з цих критеріїв позбавляє особу права бути зазначеною як винахідник. А ось у розділі IV п. Б Керівництва встановлено, що визначити, чи є внесок фізичної особи у винахід за допомогою ШІ значним, буває складно, чіткого тесту немає. Щоб допомогти заявникам і персоналу USPTO, наведено такі принципи: 1) використання ШІ фізичною особою не позбавляє права людини бути винахідником. Людина може бути визнана винахідником або співавтором, якщо внесла значний внесок; 2) просте визначення проблеми або загальної мети не є достатнім для визнання винахідником. Внесок показується через спосіб формулювання завдання для системи ШІ, щоб отримати конкретне рішення; 3) перетворення винаходу у практику само по собі не є значним внеском. Людина, яка просто визнає вихід ШІ як винахід, не обов'язково є винахідником. Однак внесок у доопрацювання або адаптацію результату ШІ може бути значним; 4) фізична особа, яка створює ключовий компонент або проектує/навчає систему ШІ для конкретної задачі, може бути винахідником, навіть якщо не брала участі у всіх етапах створення винаходу; 5) контроль або володіння системою ШІ само по собі не робить людину винахідником, якщо вона не вносить значного внеску у концепцію винаходу [4].

Варто зазначити, що Законом України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [5] не встановлено такої ознаки як «внесок» або «внесок ШІ». Така законодавча лакуна свідчить про збереження антропоцентричної моделі винахідництва, у межах якої єдиним суб'єктом права на винахід визнається фізична особа. Водночас Законом України «Про академічну доброчесність» встановлено, що видами порушень академічної доброчесності є

недоброчесне використання результатів, згенерованих штучним інтелектом (п. 7 ч. 1 ст. 18 Закону). Недоброчесне використання результатів, згенерованих штучним інтелектом, – це оприлюднення текстів, зображень, моделей, даних, інших результатів, згенерованих штучним інтелектом, як результатів власної академічної діяльності, якщо цей факт не зазначено в академічному творі чи супровідних матеріалах до нього (ч. 1 ст. 29 Закону) [6]. Хоча зазначені положення безпосередньо не регулюють сферу патентного права, вони формують загальний підхід до оцінки ролі ШІ: ключовим є принцип прозорості та недопущення привласнення результатів, створених із залученням автоматизованих систем. З огляду на це, у сфері винахідництва можна обґрунтовано стверджувати, що використання ШІ не виключає виникнення прав у людини-винахідника, однак потребує належного розкриття характеру такої участі, особливо у науково-технічній документації.

Відсутність такою правової категорії як внесок згенерований штучним інтелектом у створенні винаходу є певним гальмуванням експертної діяльності у сфері патентного права. Тому актуальним на сьогодні є встановлення на рівні патентного законодавства визначення критеріїв значущого внеску людини. Доцільно ввести чіткі правові критерії оцінки внеску людини у винаходи, створені за допомогою ШІ: участь у формулюванні завдання для ШІ; внесок у концептуальну частину винаходу; адаптація або модифікація виходу ШІ для отримання конкретного технічного результату. Розробити дорожню карту оцінки внеску, щоб експерти могли стандартизовано визначати, чи є внесок людини достатнім для патентоспроможності. Запровадити перелік факторів, схожий на USPTO: використання системи ШІ не скасовує внесок людини, просте володіння ШІ не вважається винахідницьким внеском тощо.

Для покращення патентної та судової експертизи в Україні слід встановити чіткі критерії для визначення значного внеску людини у винаходи, створені за допомогою штучного інтелекту, а оцінка цього внеску має бути стандартизована для експертів. Патентні та судові експерти повинні пройти навчання з сучасних методів роботи зі штучним інтелектом, а також мають бути впроваджені правила доведення внеску людини в судовій практиці. Крім того, доцільно використовувати електронні реєстри та зберігати дані про роботу, пов’язану зі штучним інтелектом, для забезпечення прозорості та перевірки внеску у процес винаходу.

Щодо визначення авторства, то в розділі V п. Ф Керівництва щодо визначення винахідника у випадку винаходів, створених за участю штучного інтелекту США встановлено, що система ШІ не може бути названа винахідником, вона не має права на передачу прав, і відповідні присвоєння від систем ШІ не повинні реєструватися в USPTO. Ці правила стосуються лише реєстрації присвоєнь та інших документів, пов’язаних із правами на патентні заявки та патенти. Вони не поширюються на договірні чи ліцензійні угоди між власниками та користувачами систем ШІ. Заявники повинні враховувати, що реєстрація присвоєнь у USPTO є актом міністерства, а самі присвоєння та пов’язані документи регулюються відповідним контрактним правом. Таким чином, права та угоди щодо AI-винаходів визначаються юридично через власників і договори, а не через саму систему ШІ [4].

Проте наведені положення не дають чіткої відповіді на питання про те як саме оцінювати розмір внеску людини і ШІ в конкретному випадку. В зв’язку з цим заслуговує на увагу здійснений Daria Kim аналіз рішення Федерального суду Німеччини від 11 червня 2024 року у справі Президент Німецького патентного та торговельного відомства проти Стівена Л. Талера.

Цей аналіз показує, що рішення Федерального суду Німеччини у справі DABUS передбачає поверхневий підхід до широко обговорюваного питання винахідництва в контексті застосування штучного інтелекту (ШІ). Хоча Суд визнав додаткову інформацію щодо походження винаходу у формі позначення винахідника такою, що відповідає чинному (процесуальному) праву, він проігнорував сутність цієї інформації, що на перший погляд викликає сумніви щодо того, чи дійсно зазначена фізична особа є винахідником, особливо враховуючи дуже спірні обставини справи Талера [7].

Хоча суд підтримав поняття винахідництва, що базується на заслугах, та вимогу достатнього внеску, його формалістичне трактування позначення винахідника – такого, що «будь-яка людина зробила б це» – ризикує звести позначення винахідника до юридичної фікції, дозволяючи кваліфікувати незначну участь людини як винахідництво, особливо у випадках, коли невиправдані претензії навряд чи будуть оскаржені. Невирішене юридичне питання, яке залишив без відповіді суд, полягає в наступному: за яких умов може і повинна людина, яка використовує ШІ у винахідницькому процесі, виконувати вимогу достатнього внеску, щоб заслужити звання винахідника, і як слід застосовувати правила щодо позначення винахідника для захисту їхнього ratio legis? Рішення можна тлумачити як заохочення новаторів застосовувати ШІ у вирішенні технічних проблем, що призводить до потенційно патентоспроможних винаходів, оскільки це гарантує, що внесок ШІ у пошук технічного вчення – незалежно від того, наскільки суттєвим він може бути – не перешкоджатиме видачі патенту фізичній особі. Це свідчить про те, що Суд надав пріоритет потенційній патентоспроможності винаходів, створених за допомогою ШІ, над обґрунтуванням винахідництва, заснованим на заслугах [7, с. 369].

Проте у зв’язку із вищезазначеним постає питання визначення розмірів часток внеску фізичної особи до конкретного винаходу. Необхідним є закріплення норм, які визначають зміст та обсяги здійснених робіт штучним інтелектом при розробці винаходу.

Суттєві пропозиції в цьому напрямку сформували китайські дослідники Університету науки і технологій (Пекін) Чанг Вейвей, Чанг Вуюн, Сун Йонгюн. Вони зазначають, що у сфері інтелектуальної власності необхідно уточнити патентоспроможність контенту, створеного штучним інтелектом, та право власності на нього [8].

Китайські вчені аналізують суть конфлікту контенту, створеного штучним інтелектом, із чинною патентною системою. Вони стверджують, що контент, створений штучним інтелектом, є патентоспроможним незалежно від точки зору об'єкта патенту, патентної технологічної програми чи трьох основних характеристик патенту (новизни, винахідницького рівня, промислової придатності). Що стосується присвоєння патентного права, то воно включає розробника, власника, користувача та інші інтереси ШІ щодо контенту, створеного ШІ. В обговоренні патентовласника контенту, створеного ШІ, дослідження аналізує винахідника контенту, створеного ШІ, у поєднанні з найтиповішим випадком патентної заявки на винахід DABUS.

У відповідь на нагальну проблему того, чи, як і в якій мірі контент, створений ШІ, повинен бути забезпечений патентним захистом, Чанг Вейвей, Чанг Вуюн, Сун Йонгюн пропонують п’ять позицій. По-перше, слід уточнити патентне право власності на контент, створений ШІ. Відповідно до принципу балансу інтересів у патентному праві запроваджуються принципи пріоритету угоди та справедливої винагороди. Якщо між сторонами є угода, вона має переважну силу. Якщо угоди немає, для вирішення проблеми розподілу патентних прав буде використано принцип трудових відносин між роботодавцем і працівником. Тобто в ролі роботодавця виступає фізична особа, а в ролі працівника – ШІ. По-друге, винахідник контенту, створеного ШІ, повинен бути визнаний на основі його суттєвого внеску. Користувачі зробили суттєвий внесок у контент, створений ШІ, і можуть бути визнані винахідниками винаходів, створених з використанням штучного інтелекту. По-третє, система розкриття інформації в патентній заявці на контент, створений ШІ, повинна бути розумно адаптована. Так, розкриття комп’ютерних програм та таких патентів, що містять алгоритмічні символи, повинно включати алгоритмічний вихідний код, методи навчання та навчальні дані, щоб забезпечити патентний принцип «розкриття в обмін на захист». По-четверте, термін дії патентного захисту контенту, створеного ШІ, має бути розумно скорочений. Виходячи з характеристик технології ШІ, таких як швидше оновлення та ітерація, вища ефективність виробництва, нижча вартість тощо, а також відповідно до рівня креативності контенту, створеного ШІ, та циклу обороту технологічного життя, терміни патентного захисту контенту, створеного ШІ, можуть становити 5-10 років, а патенти на винаходи, корисні моделі та промислові зразки можуть встановлюватися в межах

цих термінів. По-п'яте, стандарти експертизи патентної креативності контенту, створеного ШІ, слід підвищити. Враховуючи, що ШІ має характеристики високої продуктивності та низької вартості, велика кількість винаходів створюється за короткий проміжок часу. Тому необхідно підвищити стандарт експертизи креативності [8].

Зміни в патентній системі продовжуватимуться, і вкрай важливо адаптувати законодавство, сформулювати спільні правила для подолання викликів, спричинених появою великої кількості контенту, створеного штучним інтелектом, що сприятиме здоровому розвитку технологій штучного інтелекту та зрештою досягне гармонійного співіснування штучного інтелекту та людського суспільства.

Проте практичне застосування штучного інтелекту також має певні вади та обмеження. Цікавим в цьому контексті є результати дослідження проведеного Юкян Чай, Чаочао Ванг, Вейлей Ванг [9]. Зокрема вони зазначають, що хоча інструменти для складання патентних документів на основі штучного інтелекту (ШІ) набули популярності в написанні патентних заявок, систематична оцінка якості патентного контенту, згенерованого ШІ, являє собою значну прогалину в дослідженнях. Щоб усунути цю прогалину, вони провели оцінювання патентів за допомогою модулів виявлення відповідності нормативним вимогам, технічної узгодженості та узгодженості посилань, а потім згенерували пропозиції щодо покращення за допомогою модуля інтеграції. Було проведено порівняльне комплексне дослідження набору даних, що містить 80 патентів, написаних людиною, та 80 патентів, згенерованих ШІ, тобто «двох умовних суб'єктів» складання патентних документів.

Аналіз на основі розділів показав, що узгодженість малюнків і текстів, а також точність технічних деталей потребують особливої уваги. У галузі машинобудування та будівництва спостерігається більше невідповідностей у специфікаціях заявок через складні вимоги до технічної документації. Патенти, згенеровані штучним інтелектом, демонструють значний розрив порівняно з патентами, створеними людиною. Хоча патенти, створені людиною, переважно містять поверхневі помилки, такі як друкарські помилки, патенти, згенеровані штучним інтелектом, демонструють більше структурних дефектів у розробці малюнків і текстів та здійсненні перехресних посиланнях [9].

Узагальнюючи наведене можна стверджувати, що штучний інтелект у сучасних умовах не може розглядатися як автономний суб'єкт, здатний здійснювати повний цикл наукових досліджень та підготовки патентних заявок без участі людини, насамперед з огляду на відсутність у нього правосуб'єктності, а також необхідність забезпечення достовірності та юридичної відповідальності за результати такої діяльності. Водночас слід враховувати, що результати інтелектуальної діяльності людини, у тому числі патентні заявки, можуть містити дефекти, зумовлені так званим «людським фактором» (втома, неуважність, технічні помилки тощо). У цьому аспекті штучний інтелект доцільно розглядати як допоміжний інструмент, здатний підвищувати якість підготовки патентної документації.

Наведене свідчить, що поза людиною, її волею та її потребами не існує та не може існувати будь-якого продукту, бо його базова складова є задоволення потреб людини, які у неї виникають, і відповідно вона формує запит на їх задоволення та знаходить спосіб їх вирішення та задоволення. Проте це основний, але скажімо так природний аспект цієї проблематики. Ми ж звернемо увагу на правовий аспект розглядуваної проблеми.

Центральним аспектом цієї проблеми є питання суб'єкта права. Адже не існує права поза людиною. Відповідно не можна вести мову в контексті права про інших окрім людини суб'єктів як ініціативи створення продукту штучним інтелектом, так і набуття прав на винахід та відповідно отримання патенту на такий винахід.

В ряді досліджень розглядалося питання: чи може ШІ як «штучна особа» вважатися винахідником або співвинахідником, чи дозволяє діюче патентне законодавство вирішити питання щодо визначення винахідника та прав ІВ на винаходи, створені з використанням ШІ. Так Міжнародна асоціація із захисту інтелектуальної власності при проведенні дослідження спиралася на таке визначення ШІ: штучний інтелект – це об'єкт (або колективний набір взаємодіючих об'єктів), здатний отримувати вхідні дані, інтерпретувати та навчатися на

таких вхідних даних, а також демонструвати послідовну й гнучку поведінку та дії, які допомагають об'єкту досягти певної мети або завдання протягом певного періоду часу [10].

Проте на нашу думку в жодному разі штучний інтелект не може бути визначений в якості суб'єкта взагалі та суб'єкта права зокрема. Бо він не може формувати першу ідею створення, відповідно бути ініціатором дій та дати оцінку результату, його відповідності потребам людини. Не може штучний інтелект бути і суб'єктом правовідносин, бо у нього відсутня правосуб'єктність: як правоздатність (передбачена законом здатність особи мати суб'єктивні права та юридичні обов'язки), так і дієздатність (здатність особи своїми діями набувати та здійснювати права, створювати для себе юридичні обов'язки та нести відповідальність за їх невиконання), які притаманні лише людині. Він не може бути незалежним, тобто не бути лише інструментом, який повністю залежить від людини, а мати можливість брати участь у створенні юридичних відносин, захищати свої права інтелектуальної власності від порушення, бути стороною в судовому процесі тощо.

Теж саме можна сказати і стосовно майнових прав на об'єкт інтелектуальної власності. У більшості юрисдикцій передбачається, що винахідники є першими власниками прав на винахід, якщо даний винахід не був створений як службовий. І право власності, і майнові права на об'єкт інтелектуальної власності є юридичними категоріями, що вимагають правосуб'єктності. Оскільки відповідно до існуючих загальних правових рамок штучний інтелект не може ні володіти власністю на законних підставах, ні користуватися нею в юридичному сенсі цього терміну. Тому немає жодних підстав для визнання суб'єктів штучного інтелекту «штучними особами», які мають право на авторство, або вагомих підстав для надання ШІ будь якої правосуб'єктності [10].

Дискусійною видається позиція, відповідно до якої винаходи, створені із використанням штучного інтелекту, у разі їх непатентування неминуче набувають режиму комерційної таємниці. Такий підхід потребує уточнення, оскільки комерційна таємниця як правовий режим спрямована на обмеження доступу третіх осіб до інформації, що має комерційну цінність, незалежно від способу її створення. Водночас вибір між патентним захистом і збереженням інформації у режимі комерційної таємниці є альтернативним і залежить від стратегії правовласника, характеру технології та можливості її зворотного інжинірингу. У цьому контексті використання штучного інтелекту не змінює сутності зазначеного вибору, однак може впливати на доцільність обрання тієї чи іншої моделі охорони.

Тому щодо патентної експертизи в якості висновку можна зазначити, що суб'єктом як звернення із заявкою на патент, так і власником майнових прав на об'єкт інтелектуальної власності може бути виключно суб'єкт права – юридична або фізична особа. Штучний інтелект може бути виключно інструментом, способом отримання результатів, об'єктом здатним виконувати поставлені завдання. Всі інші спроби надати штучному інтелекту ознак правосуб'єктності не лише не відповідають провідним світовим практикам, але і протирічать базовим основам соціального життя та змісту правосуб'єктності людини.

Щодо використання штучного інтелекту в судовій експертизі, то його межі також можуть чітко окреслені, виходячи із складових діяльності судового експерта. Використання можливостей штучного інтелекту для збору інформації, її аналізу та узагальнення і навіть пропозиції певних висновків цілком можливо та доцільно з огляду на необхідність обробки великих баз даних, консолідації інформації та знань в окремих сферах, які окремо взята людина-експерт фізично не може опрацювати, проаналізувати. Проте надавати оцінку інформації, виробленим пропозиціям та формувати остаточний висновок може виключно судовий експерт, який наділений правовим статусом і несе юридичну відповідальність за зміст свого експертного висновку.

Принагідно в цьому контексті згадати і норми Кодексу суддівської етики, де зокрема в ст. 16 зазначено «Використання суддею технологій штучного інтелекту є допустимим, якщо це не впливає на незалежність та неупередженість судді, не стосується оцінки доказів і процесу ухвалення рішень та не порушує вимог законодавства» [12].

Цілком можливим є застосування зазначених положень і до судового експерта звичайно з поправкою на специфіку його професійної діяльності. Базовими засадами діяльності судового експерта також є незалежність та неупередженість, відповідність його дій вимогам законодавства, особиста оцінка даних (доказів) і прийняття на основі цього висновку експерта.

Таким чином, підсумовуючи вищевказане в якості висновку зазначимо, що використання досягнення технічного прогресу доцільне та часто необхідне для оптимізації як технологічних, так і безпосередньо соціальних процесів та для зростання якості їх забезпечення, проте інструментарій штучного інтелекту має свої чіткі рамки застосування та обмеження, які в правовій сфері реалізуються в межах правосуб'єктності людини, а в діяльності судового експерта визначаються його обов'язками, можливостями реалізації своєї професійної компетенції та наявністю юридичної відповідальності.

Посилання:

1. Андрощук Г. О., Дорошенко О. Ф., Работягова Л.І. Патентування винаходів, створених з використанням штучного інтелекту: проблеми теорії та практики. *Інформація і право*. 2024. № 1(48). С. 110-124. https://doi.org/10.37750/2616-6798.2024.1(48).300790.

2. Штефан А. Об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою (штучним інтелектом) без безпосередньої участі людини: перший світовий досвід правової охорони. *Теорія і практика інтелектуальної власності.* 2023. № 1–2.С. 75-85. DOI: 10.33731/1-22023.277227.

3. Системи ШІ не можуть патентувати винаходи – суд США. URL: https://itc.ua/ua/novini/sistemi-shi-ne-mozhut-patentuvati-vinahodi-sud-ssha/?utm_

4. United States Patent and Trademark Office. Inventorship Guidance for AI-Assisted Inventions. Docket No. PTO–P–2023–0043. Federal Register, Vol. 89, No. 30, February 13, 2024, pp. 10043–10051.

5. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3687-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#top.

6. Про академічну доброчесність: Закон України від 18 грудня 2025 року № 4742-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-20#Text.

7. Daria Kim The Illusory Standard of Significant Human Contribution to AI-Assisted Inventions after the DABUS Decision of the German Federal Court of Justice. IIC (2025) 56:369–380. URL: https://doi.org/10.1007/s40319-025-01567-8

8. Zhang Weiwei, Zhang Wujun, Sun Yongjun. Patentability of AI-Generated Content and Its Institutional Response[J]. *Science & Technology Progress and Policy*, 2024, 41(13): 122-130 URL: https://doi.org/10.6049/kjjbydc.2024040336

9. Yuqian Chai, Chaochao Wang, Weilei Wang Towards automated quality assurance of patent specifications: a multi-dimensional llm framework. Computational Engineering, Finance, and Science (cs.CE) (2025) URL: https://doi.org/10.48550/arXiv.2510.25402

10. Daniel Faggella What is Artificial Intelligence? An Informed Definition. URL: https://emerj. com/ai-glossary-terms/what-is-artificial-intelligence-an-informed-definition.

11. Inventorship of inventions made using Artificial Intelligence / Chinese Taipei. URL: https://aippi.soutron.net/Portal/Default/en-GB/RecordView/Index/3711.

12. Кодекс суддівської етики : рішення XI з'їзду суддів України 22.02.2013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13#Text.

Статтю було подано	30.03.2026	The article was submitted
Статтю було доопрацьовано	08.05.2026	The article has been revised
Статтю було прийнято	13.05.2026	The article was accepted